

OCENA EFEKTYWNOŚCI LINII MONTAŻOWEJ W ASPEKcie EFEKTÓW EKONOMICZNYCH

Aleksander NIEOCZYM

Ocena ekonomiczności kosztów przygotowania nowej produkcji lub modernizacji istniejącej linii bądź jej odcinków znajduje szerokie odzwierciedlenie w literaturze. W [3] opisano w sposób szczegółowy zasady oceny opłacalności uruchomienia produkcji nowych wyrobów. Analizy oparte są na intensywności nakładów inwestycyjnych, czasie inwestycji oraz wielkości zapasów produkcyjnych jako funkcji natężenia produkcji. Dodatkowymi składnikami analizy są: koszty produkcji wyrobów oraz wielkość dochodu jaki zostanie uzyskany w wyniku sprzedaży wyrobów.

W artykule skupiono się na zagadnieniach oceny ekonomiczności w aspekcie podwyższenia wydajności pracy linii montażowej poprzez modernizację elementarnych jej części - komórek montażowych. Niekiedy dodatkowe kapitałowe nakłady, na dokonanie ulepszeń w konstrukcji i eksploatacji LM w celu podwyższenia efektywności jej pracy nie zawsze są konieczne. Dodatni rezultat może być osiągnięty w wyniku pełniejszego wykorzystania możliwości tkwiących w istniejącym już systemie, np.: zabiegami organizacyjno - technicznymi.

EFEKT EKONOMICZNY FUNKCJONOWANIA LINII MONTAŻOWEJ

Ogólna metoda obliczania kosztów własnych przy określaniu ekonomiczności efektywności wybranych wariantów budowy komórki montażowej stosowana jest przy obliczaniu szeregu zadań związanych z optymalizacją procesów technologicznych i eksploatacji linii, określeniem elementów i miejsca powstania przestoju. Wykorzystuje się tu matematyczne i normatywne formuły określone dla każdego z rodzajów eksploatacyjnych stanów pracy.

Jednak dla rzędu zadań związanych z optymalizacją konstrukcyjno - technologicznych i organizacyjnych zadań zaleca się włączyć do analizy czasy awarii (przywrócenia do pracy) komórkowych systemów jako sumy czasów przestoju.

Obok rozpatrywanych metod obliczeń, zaleca się określić technologiczny koszt własny C_d detali według faktycznych strat czasów łącznie ze wszystkimi kosztami:

$$C = \frac{C_0 T_0 + C_1 T_1 + C_2 T_2 + C_3 T_3 + C_4 T_4}{Q_T} \quad (1)$$

gdzie: C_0 - przychód uzyskany z bezawaryjnej pracy komórki montażowej, T_0 - czas bezawaryjnej pracy komórki w czasie badania T .

Straty związane z przestojem związanym z:
 C_1 - brakiem detali na stanowisku roboczym,
 C_2 - brakiem możliwości odesłania zmontowanego podzespołu do kolejnej komórki,
 C_3 - poszukiwaniem przyczyny awarii mechanicznej,
 C_4 - z naprawą,
 C_5 - z próbą pracy po naprawie,
 Współczynniki C_x określane są w odniesieniu do danego przedziału czasowego T .

$T_1 \dots T_5$ - czasy trwania poszczególnych przestoju,
 Q_T - wydajność czasowa urządzeń.

Dane i wskazówki służące do obliczeń współczynników zawarto w [1].

W ekonomicznej i technicznej literaturze zaleca się wiele sposobów obliczania kosztów własnych detali porównując od planowych na podstawie kalkulacji opracowanych normatywów, kończąc na szczegółowych obliczeniach. Sposoby te różnią się dokładnością otrzymanych wyników. Pierwsza z metod znajduje zastosowanie tylko we wstępnym stadium oceny wariantów budowy linii. Według tych norm i na podstawie obliczeniowych pojemności komórek określa się koszty własne produkcji w porównaniu z poszczególnymi wariantami. Szczegółowe metody obliczania kosztów własnych zaleca się stosować przy porównaniu i ocenie wariantów budowy i pracy komórki montażowej na poszczególnych etapach jej projektowania.

Metodę szczegółowych obliczeń wykorzystuje się dla dokładnej i końcowej oceny wariantów struktury komórki i linii montażowej, optymalizacji procesów technologicznych, wyboru optymalnej ilości urządzeń załadunkowych i liczby elementów w zasobnikach.

Wydajność i efekt ekonomiczny zależy od wybranych procesów technologicznych oraz budowy komórki. Związane są one min. ze sposobem załadunku i rozładunku stanowiska roboczego, rozmieszczenia urządzeń, trajektorii ich ruchu.

Kryterium optymalizacji i wartość jednostkowa prac C wykonanych w komórce:

$$C = C_0 t_m + \sum \frac{t_{remj}}{t_{pracyj}} t_m C_r \quad (2)$$

gdzie: C_0 - przychód uzyskany podczas bezawaryjnej pracy komórki, C_r - straty związane z przestojem komórki.

Wartości te określane są w odniesieniu do danego przedziału czasowego T .

t_{remj} - czas remontu uszkodzonego urządzenia j ,
 t_{pracyj} - czas pracy urządzenia j ,

t_m – czas procesu montażu.

Możemy też zapisać:

$$C = \frac{[C_o \sum \tau_{pracy} + \sum_{r=1}^5 (C_{ri} \sum \tau_i)]}{Q_T} \quad (3)$$

Intensywność dochodu W :

$$W = \frac{[A_{pracy} \sum \tau_{pracy} - \sum_{r=1}^5 (C_{ri} \sum \tau_i)]}{T} \quad (4)$$

gdzie: A_{pracy} – wartość dochodu otrzymanego w jednostce czasu bezawaryjnej pracy linii, $\sum \tau_i$ – sumaryczny czas przestoju w wszystkich urządzeniach.

Wydajność czasową linii w czasie T określamy:

$$Q_T = \frac{\sum \tau_{pracy}}{T} \quad (5)$$

gdzie: $\sum \tau_{pracy}$ – sumaryczny czas pracy bezawaryjnej poszczególnych urządzeń w komórce, T – czas całkowity pracy.

Absolutna ekonomiczna efektywność to odniesienie do włożonych nakładów:

$$E = \frac{C_N}{K} \quad (6)$$

gdzie: C_N – wartość uzyskanych przychodów związanych z produkcją w ciągu określonego okresu czasu (np. 1 rok), K – straty kapitałowe związane z zachowaniem zdolności do pracy przy wykonywaniu prac w zadanym procesie technologicznym i jego dokładnością.

Przy wykorzystaniu tego kryterium należy przedstawić porównawcze warianty dotyczące wydajności, kosztów oprzyrządowania i materiałów, czasu otrzymania dodatniego ekonomicznego efektu.

Podczas określania wartości dowolnego ekonomicznego kryterium, należy obliczyć koszty własne detali wymagające włożenia największej ilości pracy i określić kryterium optymalizacji.

OGÓLNE KRYTERIUM OPTIMALIZACJI PARAMETRÓW LINII MONTAŻOWEJ

Przyjmując na wstępie techniczno – ekonomiczne zagadnienia, przy określaniu struktury LM, należy rozwiązać zadanie optymalizacji, zawierającej się w określeniu ob-

jętości międzyoperacyjnych zasobników, zabezpieczenia niezawodności i wydajności pracy linii. Kryterium wyboru optymalnego rozwiązania, przy strukturalno – parametrycznej syntezy linii montażowej, przyjmuje się minimum sumarycznych nakładów. W wyniku wprowadzenia czasowego rezerwowania a szczególnie w wyniku utworzenia zabezpieczających zapasów potokowej produkcji, problem ten można zapisać w sposób matematyczny:

$$S = C_g + U_G \rightarrow \min \quad (7)$$

gdzie: C_g – nakłady na podwyższenie wydajności LM, U_G – roczne straty wskutek uszkodzeń LM.

Rzeczywisty czas pracy T_r podczas montażu r typów zespołów opisujemy:

$$T_r = t_{zr} + t_{org r} + t_{rr} + t_{pr} \quad (8)$$

gdzie: T_r – rzeczywisty czas pracy LM przy montażu zespołu p – tego typu, t_{zr} – czas załadunku pierwszych zasobników linii detalami do montażu zespołu p – tego typu, $t_{org r}$ – czas przestoju ze względów organizacyjnych, t_{rr} – faktyczny czas pracy LM, t_{pr} – sumaryczny czas przywrócenia do pracy LM po uszkodzeniu.

Wielkość t_{zr} jest proporcjonalna do rzeczywistego roboczego czasu T_r i określana jest technicznymi możliwościami KM, konstrukcyjnej złożoności zespołu p – tego typu, technologicznych procesów montażu i objętości zasobnika.

$$t_{zr} = T_r k_{zr} \quad (9)$$

gdzie: k_{zr} – współczynnik określający przedział czasu na załadunek zasobników linii detalami do montażu zespołu p – tego typu.; k_{zr} może być bliskie zeru w przypadku jeżeli wstępny załadunek połączony jest czasowo z innymi operacjami.

Przestoje ze względów organizacyjnych należy traktować jako zatrzymanie produkcji w wyniku nierównoczesnego postępowania detali i zespołów na wejście LM. Przyjmując założenie, że przyczyną przestoju są uszkodzenia urządzeń w komórce, $t_{org r}$ można przedstawić jako:

$$t_{org r} = t_{zr} (1 - K_{Gs}) \quad (10)$$

gdzie: K_{Gs} – współczynnik gotowości KM.

Czas $t_{org r}$ można także określić poprzez zmniejszenie o jego wartość rzeczywistego funduszu roboczego czasu LM. Możemy więc rozpisać:

$$T_r [1 - k_{zr} (2 - K_{Gs})] = t_{rr} + t_{pr} \quad (11)$$

$$t_{p,r} = T_r [1 - k_{zr} (2 - k_{zr})] (1 - K_{Gs}) \quad (12)$$

Wydajność LM przy montażu zespołów *p-go* typu bez wpływu uszkodzeń linii i zasobników:

$$Q_t = \frac{1 - k_{zr}}{t_{r \max}} \quad (13)$$

gdzie: $t_{r \max}$ - średni czas montażu w KM o minimalnej wydajności.

Rzeczywista wydajność linii:

$$Q_r = \frac{[1 - k_{zr} (2 - K_{Gs})] K_G}{t_{r \max}} \quad (14)$$

$$C_q = \sum_{k=2}^n C_k \quad (15)$$

Nakłady na podwyższenie niezawodności:

$$C_k = Z_{nk} m_k + m_{dk} Z_{dk} \quad (16)$$

gdzie: C_k - nakłady na stworzenie dodatkowych miejsc w *k-tym* zasobniku, Z_{nk} - jednostkowe nakłady stworzenia pojedynczego miejsca w *k-tym* zasobniku, m_k - całkowita liczba miejsc w *k-tym* zasobniku, m_{dk} - ilość detali dodatkowych w *k-tym* zasobniku, Z_{dk} - koszt jednego detalu.

Pierwsza część równania określa koszt stworzenia miejsc w zasobniku, druga - koszt dodatkowych detali.

C_q określa bieżące rozchody związane z eksploatacją zasobnika w KM a także utworzeniem i istnieniem zapasów pośredniej produkcji.

Wielkość U_G z kryterium (7) możemy zapisać jako:

$$U_G = U_n + U_p \quad (17)$$

gdzie: U_n - straty spowodowane mniejszą produkcją, U_p - straty z powodu przestoju i uszkodzeń.

W określaniu uszkodzeń zastosowano model oceny współczynnika U_n tylko w odniesieniu do linii montażowej a nie do całokształtu działania przedsiębiorstwa.

Umożliwia to pozbycie się wielu współczynników, których wartości są trudne do uogólnienia.

$$U_n = \sum_{p=1}^r \frac{\Delta V_s}{V_{nom}} \quad (18)$$

gdzie: V_{nom} - produkcja nominalna, ΔV_s - liczba zespołów nie wyprodukowanych w ciągu określonego przedziału czasu.

Wartość U_p możemy zapisać z wykorzystaniem współczynnika gotowości K_G :

$$U_p = \frac{1}{K_G} - 1 \quad (19)$$

lub w postaci zawierającej straty z powodu awarii i przestoju:

$$U_p = T_S k_p \quad (20)$$

gdzie: k_p - współczynnik określa nakłady, które należy wyłożyć na naprawy awarii oraz straty z powodu braku produkcji w czasie wystąpienia awarii i jej naprawy, T_S - średni czas przestoju.

WSPÓŁCZYNNIK WYDAJNOŚCIOWY

Oceny stanowiska montażowego można także dokonać biorąc pod uwagę ograniczenia techniczne i czasowe. Biorąc pod uwagę analizy zawarte w [4] dokonano opisu współczynnika wydajnościowego K_Q [2]:

$$K_Q = \frac{WC_{ap}}{\Sigma U} \quad (21)$$

gdzie: W - wartość produkcji w *i-tym* wariantie montażowym, ΣU - suma kosztów związanych z produkcją *i-tego* wariantu montażowego w określonym przedziale czasowym.

Relacje pomiędzy zależnościami:

$$M_i = C_{ap} K_T \quad (22)$$

$$K_T = \frac{t_{op}}{t_{\max}} \quad (23)$$

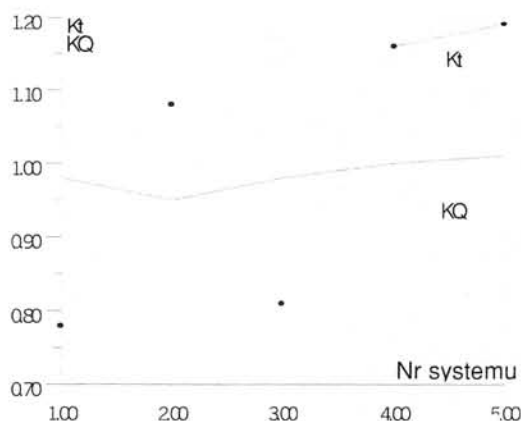
gdzie: K_T - współczynnik dostępności czasowej komórki, M_i - liczba zmontowanych podzespołów *i-tego* rodzaju $i=(1...z)$, t_{op} - czas operacyjny, $t_{\max}$ - maksymalny czas przypisany do stanowiska roboczego, C_{ap} - pojemność montażowa stanowiska, liczba wykonanych procesów montażu na stanowisku w ciągu określonego przedziału czasowego.

Projekt jest ekonomicznie niekorzystny, jeżeli $K_Q < 1$. System z $K_Q > 1$ jest systemem zadawalającym. Jeżeli $K_Q < 1$ dla całego projektowanego alternatywnego systemu, niezbędna jest wtedy decyzja o powtórnej weryfikacji systemu lub zmianach metod montażu.

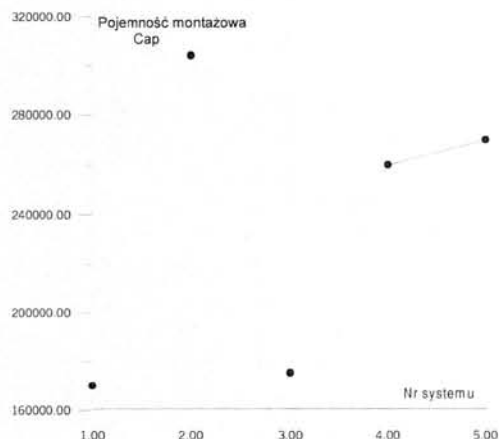
Korzystając z danych przedstawionych w [4] przedstawiono analizę różnych systemów montażowych za pomocą współczynnika wydajnościowego K_Q . Współczynnik K_Q projektowanych systemów 1 i 3 posiada małą wartość (Tab.1.), wdrożenie ich nie spowoduje żadnych efektywnych rezultatów. System 2 posiada współczynnik wydajności K_Q o wartości mniejszej niż system 4, pomimo, że charakteryzuje się mniejszym czasem cyklu montażu (80 s) i największą pojemnością montażową (304000 zmontowanych elementów w ciągu roku). Może to być rezultatem mniejszej wartości współczynnika K_T systemu 2 z powodu dużych wartości czasów ustawień, awarii procesu i relatywnie największych wartości kosztów związanych z produkcją. Współczynnik K_Q systemu 4 jest największy ($K_Q=1,15$). Uzyskany został w wyniku zmniejszenia kosztów związanych z produkcją, krótkiego czasu cyklu, dużej dostępności spowodowanej minimalnymi czasami ustawień oraz dużej pojemności komórki. System 5 jest systemem optymalnym. Porównanie wyżej opisanych systemów zamieszczono w Tab. 1 oraz na rys. 1 i rys. 2.

Tabela 1.: Porównanie systemów montażowych pod względem współczynnika wydajnościowego K_Q .

Nr systemu	Czas cyklu [s]	Wsp. dostępności czasowej K_T	Pojemność montażowa C_{ap} [liczba zespołów / rok]	WSP. Wydajności K_Q
1	120	0,94	170 000	0,78
2	80	0,91	304 000	1,08
3	121	0,94	175 000	0,81
4	84	0,96	260 000	1,16
5	79	0,97	270 000	1,19

Rys. 1.: Zależność współczynnika wydajnościowego K_Q i współczynnika dostępu K_T różnych systemów montażowych.

Rys. 2. Pojemność montażowa C_{ap} różnych systemów montażowych.

LITERATURA

1. Daszczenko A.: *Projektowanie awtomatycznych linii sborki*. Moskwa 1986.
2. Nieoczym A.: *Zagadnienia projektowania hierarchicznie zorganizowanych systemów montażowych*. Lubelskie Towarzystwo Naukowe, 2002
3. Piaseczki S.: *Optymalność uruchomienia produkcji nowych wyrobów*. PNTTE, Warszawa 2003.
4. Zha X., Du H., Lim Y.: Knowledge intensive Petri net framework for concurrent intelligent design of automatic assembly system. *Robotics and Computer Integrated Manufacturing* 17/2001, s. 379-398.

Dr inż. Aleksander Nieoczym jest pracownikiem Katedry Konstrukcji Maszyn Politechniki Lubelskiej, ul. Nadbystrzycka 36, 20-618 Lublin, tel. (081) 5381203.